

УДК [398-051 І.Франко:82.02]:398.8(=161.2)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОШУКИ
ФРАНКА-ФОЛЬКЛОРИСТА
(на матеріалі «Студій над українськими народними піснями»)**

Богдан ВОЛОС

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000*

Висвітлено питання наукової фольклористичної методології Івана Франка. В об'єктів уваги потрапив корпус «Студій над українськими народними піснями», в якому найповніше вибудовано модель фольклористичних теорій І. Франка. Проаналізовано теоретико-методологічну концепцію вченого, яка ґрунтується на всебічному аналізі народного ліро-епосу українців, перетворення його в науково вартісний матеріал. Охарактеризовано основні школи, за допомогою яких дослідник об'єктивно розглянув історичні пісні як повноцінне явище українського фольклору.

Ключові слова: методологія, школа, методологічний плюралізм, концепція, історична пісня, реконструкція пісенного твору.

Методологія вивчення народних творів посідає одне з центральних місць у науці про усну словесність. Цієї проблеми, навіть якщо їй і не присвячувалася спеціальна розвідка, торкалися фактично усі дослідники фольклору. Пошуками нових шляхів теоретико-методологічного вивчення народнопоетичної творчості займався також Іван Франко – один із найвидатніших фольклористів кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Складно говорити, що науковець був представником окремої школи чи методу. Зважаючи на те, що саме І. Франко вивів українську фольклористику на рівень досить потужної та науково обґрунтованої галузі, зумів «зв'язати досліди в ділянці української фольклористики з загальним поступом європейської науки...» [13, с. 312], у своїх розвідках він використовував аксіоми всіх відомих фольклористичних шкіл. Зокрема йдеться про міграційну (вважав, що в конкретних історичних умовах потрібно зважати на так звані «мандрівні» мотиви народної творчості, тобто взаємний обмін у фольклорі різних народів), культурно-історичну (провів історичний аналіз творів усної словесності у своїй фундаментальній праці «Студії над українськими народними піснями»), філологічну школи (займався реконструкцією народних пісень, взятих із різних стародруків).

Дискусії дослідників Франкової творчості на фольклорній ниві про те, ким є вечний, методологічним плюралістом чи моністом, призвели до низки різночитань. Віктор Давидюк наполягав на вивченні фольклористичної методології І. Франка «у двох паралельних ракурсах: перший – це питання методу взагалі, і другий – наукова методологія самого І. Франка» [5, с. 900].

Об'єктивне бачення з цього приводу висловили сучасники науковця, зокрема, Філарет Колесса, який зазначав, що Франко-фольклорист використовував усі відомі йому методи та напрями, Олександр Колесса, наголошуючи на еклектизмі методики науковця, Леонід Білецький, вважаючи його адептом історичної школи¹, яка розглядала твори як наслідки історичного життя народу. Ця теорія, як зауважував літературознавець, «ставала найголовнішим змістом більшої половини його наукових студій» [1, с. 211]. Але далі він дійшов висновку, що «чим більше зростав його науковий талант, чим ширшою робилася його наукова ерудиція, тим більше Франко звільнявся від цієї теорії Дашкевича як методологічного принципу, її обсяг звужувався і робився лише тою ідейною силою, що підіймала лет кожного українського вченого, що захищав свій літературний скарб від посягань на нього польських чи великоруських учених» [1, с. 211].

Радянська фольклористика дивилася на народнопоетичну спадщину вченого крізь призму компаративістики, але допускаючи «органічні комбінації історичного методу з теорією порівняльного дослідження фольклору» [6, с. 116]. У праці «Іван Франко і народна творчість» Олексій Дей показав науковця як критика всіх «буржуазних теорій у фольклористиці» [6, с. 116]. З цією думкою не погоджується сучасний дослідник Роман Кирчів, вважаючи, що «ніяк І. Франко не був противником сучасних йому (“буржуазних”) теорій, шкіл і напрямів у фольклористиці, не критикував і не “розвінчував” їх, а виступав проти догматичного їх розуміння й однобічного чи недоречного використання» [10, с. 900]. Це пов'язано з тим, що спадщину І. Франка наша наука радянського періоду, яка все переосмислювала на свій лад, розглядала переважно крізь призму тези про нього як революціонера.

У сучасних знавців усної словесності також трапляються інакодумання з цього приводу. Аналізуючи найвідомішу працю І. Франка «Студії над українськими народними піснями» Ярослав Гарасим побачив у ньому яскравого представника культурно-історичної школи (представником цього методу науковець визнав себе сам у статті «Дві школи у фольклористиці»). Натомість, на думку Івана Денисюка, концепцію культурно-історичної школи І. Франко «помножив на здобутки компаративізму, міфологічної та антропологічної, а подекуди психологічної шкіл і на власні методологічні пошуки» [7, с. 183]. Про зв'язок вченого з історичною школою говорив і Михайло Насенко, зазначаючи що І. Франко у своїй науковій діяльності завжди дотримувався думки, що «секрети художньої творчості концентруються лише в психологічній сфері» і саме вони змушують «аналізувати різні літературні явища з інших, зокрема культурно-історичних позицій...» [14, с. 156]. Ці пошуки на полі Франкової уснопетичної спадщини не дають нам цілісного уявлення про концепцію наукової методики вченого.

Аби краще зрозуміти ту «плутанину», потрібно докладно розглянути провідні фольклористичні теорії І. Франка. У праці «Найновіші напрямики у народознавстві», яка вперше була опублікована польською мовою у журналі «Lud» 1895 року, автор детально охарактеризував панівні на той час школи і напрями, зауважуючи, що наука

¹ Л. Білецький назвав декілька етапів історичної школи. Одним із них, так званою ідеологічною теорією М. Дашкевича, захоплювався І. Франко. Цей етап розглядав історичний метод з синтетичного погляду.

про усну словесність, ставши на шлях розвитку, користувалася різними методами, кожен із яких своєю чергою породжував низку теорій, які не завжди були слухними. На його переконання, це пов'язано з «просторістю галузі народознавства, великою кількістю спеціальних наук, що входять до її сфери, які теж вимагають особливих методів дослідження, а також легкістю, з якою хороший метод в одній області дозволяє переносити його до другої, де він хорошим бути не може...» [17, т. 42, с. 259]. Необдумане перенесення методів з різних галузей народознавства і є «причиною найбільшої кількості існуючих досі суперечок» [17, т. 42, с. 259]. Словом, фольклорист у вказаній розвідці показав методологічну хаотичність, яка була притаманна фольклористиці кінця XIX – початку XX століття.

Варто зазначити, що І. Франко як добрий знавець народної творчості до наукової оцінки будь-яких поетичних творів підходив дуже прагматично. Учений ніколи не висував апріорних припущень, не розкидався «необдуманими думками», а висловлював різні тези лише після скрупульозного вивчення фольклорного матеріалу. Яскравим прикладом є його найгрунтовніша праця про пісенну творчість українців «Студії над українськими народними піснями», в якій центральне місце посідають історичні пісні українського народу. В цій розвідці дослідник розглядав пісенний ліро-епос у площині перетворення фактичного матеріалу в матеріал науково вартісний.

У своїх «Студіях...» І. Франко використав особливий підхід до вивчення уснопоетичних творів. Щоб якнайрельєфніше висвітлити зміст фольклорного твору, він розглядав це «свічадо краси» в різних ракурсах. Учений, з одного боку намагався пізнати життя народу через його творчість, виявити реальну дійсність, яка лягла в основу кожної пісні, тобто дивився на уснословесний матеріал у площині культурно-історичної вартості, з іншого – будь-який фольклорний сюжет розглядав у зв'язку з іншими спорідненими, шукаючи міжнародні схожості, а також, у зв'язку з багатоваріантністю народної лірики, реконструював «основний» текст. Отже, шляхом синтезу методів культурно-історичної, міграційної та філологічної шкіл, І. Франко розглядав українські народні пісні як повноцінне явище.

Студіюючи народнопоетичну творчість українців, фольклорист дбав про те, аби найоб'єктивніше дослідити матеріал згаданого типу. Як представник культурно-історичної школи він висловлював думку про тісний зв'язок народної пам'яті, в якій захована історична доля етносу, її еволюція від самих початків, з писемними пам'ятками, що фіксують цей елемент. Такою ідеєю взаємодії просякнуті фактично всі студії його фундаментальної праці. У кожному сюжеті І. Франко намагався вишукати складову, яка ґрунтувалася на реальних подіях, правдивій оповіді. Фольклорист був свідомий того, що історичні пісні українського народу містять багато домислених фактів, подій та явища, описані в них, є незрозумілими не лише читацькому колу, а й навіть самому дослідникові, оскільки «говорять часто уривково, баламутно, натяками» [17, т. 37, с. 158]. Автор «Студій...» ставив перед собою мету з'ясувати «скільки в пам'ятках народної творчості, піснях, думках та віршах міститься історичної правди і наскільки їх можна вважати історичними джерелами» [17, т. 42, с. 8]. Безліч труднощів довелося подолати І. Франкові при розслідуванні пісень, оскільки багато сторонніх чинників ство-

рювали «темні місця» в них, заводили реальну основу пісні в «глухий кут». Але все ж таки науковець продемонстрував «мудрий розум аналітика і кмітливність завзятого пошуківця» [15, с. 183], зумів у цих документах минулих століть вишукати дійсні факти, заховані у глибинах сюжетної канви.

Варто зазначити, що І. Франко як учений завжди працював за чітко викладеною схемою. Перед тим, як розпочинати дослідження будь-якої науково цікавої і важливої теми, він створював своєрідний план, на якому ґрунтувалася майбутня розвідка. Це стосувалось і його інших фольклористичних праць. У своїх «Студіях...» автор передусім намагався знайти дійсність історичних фактів (героїв, місця і часу явищ, часу написання народнопоетичного твору тощо), охарактеризувати літературно-мовні та музикологічні особливості, міжнаціональні та міжжанрові зв'язки і т. д. Згадувана праця побудована за своєрідним індуктивним принципом, коли достатньо проаналізувати декілька пісень, аби зрозуміти її суть.

Нитки правдивої істини Франко-фольклорист намагався знайти в одній із найвідоміших пісень українського народу «Пісні про Байду». Автор «Студій...» наголошував на складності вивчення аналізованого твору через низку причин. По-перше, складність проявляється у тому, що він дуже варіативний (лише у збірці Володимира Антоновича та Михайла Драгоманова міститься одинадцять варіантів), по-друге в «Пісні про Байду» відчутний вплив інших пізніших народнопісенних творів. Але це не завадило дослідникові зробити вичерпний аналіз фольклорного матеріалу. Однією з проблем, з якою зіткнувся вчений у процесі з'ясування історичної правди, було питання реальності особи головного героя пісні. Серед дослідників усної словесності виникли різноголосся. Дискутував І. Франко з Михайлом Грушевським, який у своїй «Історії України-Руси» наслідував твердження одного з перших видавців аналізованої пісні Жеготи Паулі, нібито постать Байди є прототипом князя Дмитра Вишневецького. Перший без сумніву спростовував це неправдиве твердження: «Вишневецький ніяким походом на Царгород не ходив, на гаку не вмирав і ніякого султана не вбив...» [17, т. 42, с. 183]. Ще одна деталь, яка, на думку науковця, взагалі не підходить історичній постаті – сама назва «Байда», що означає «байдикувати», «бити байдики». «Ся назва, зазначив фольклорист, мало відповідає вдачі енергичного князя Дмитра Вишневецького» [17, т. 42, с. 188]. У поле зору Франкових аргументацій щодо тексту потрапило також питання простору і часу. Це стосується насамперед строф, між якими, як зауважив науковець, «могло минути багато літ, яких події не збереглися в пам'яті творця пісні» [17, т. 42, с. 168]. «Поява турецького царя перед Байдою, – писав автор “Студій...”, – переносить нас відразу не тільки в пізніший час, але також на інше, далеке від України місце... Для нас би се було перше і найважливіше питання, та співаки, що протягом кількох століть повторяли та по-своєму перетворювали пісню про Байду та його незвичайну смерть, не турбувалися тим історичним питанням...» [17, т. 42, с. 168]. Ще безліч подробиць навів Франко-фольклорист, які не збігаються з історичними свідоцтвами, показуючи цим, наскільки, з одного боку, наша усна словесність містить у своїй утробі сторонніх нашарувань, суперечностей, домислів, затемнень, з іншого – як важливо об'єктивно і виважено підходити до дослідження народнопісенного матеріалу. Такими підходами

до вивчення пісенної творчості українців, а саме встановлення часу постання твору, історичної основи, історичної події, особи, просторової та часової віднесеності тощо просякнутий весь корпус «Студій над українськими народними піснями».

Інша проблема, яку порушував учений у «Студіях...» – проблема «мандрівних мотивів» в українському фольклорі. Докладно аналізуючи літературні та мовні принципи українських пісень, І. Франко доводив науковому світу про так звані «запозичені сюжети», які вкорінила народна пісенна лірика нашого краю.

Небагато дослідників, вивчаючи «методологічний плюралізм» (як це назвав у своїй монографії Микола Дмитренко) І. Франка, звертають увагу на філологічну школу (чого не можна сказати про перші два напрями), яку тоді трактували як метод, що займається питаннями текстології. Саме вона стоїть у перших рядах поряд із уже згадуваними школами «методологічного строю» у розвідці «Студії над українськими народними піснями». Головна мета філологічної школи спочатку ґрунтувалася на критерії оцінки твору як прекрасного (центральне місце належало естетиці як способу аналізу твору), а не як суспільно вартісного. Пізніше, як уже акцентовано, вона отримує статус текстологічного методу.

Франко-фольклорист, записуючи велику кількість народнопоетичних творів, зосередився на їх поліваріантності. Відповідно науковець почав заглиблюватись в історію пісень, з'ясувати фольклорну автентичність, подробиці та фальсифікації зафіксованого матеріалу. Учений поставив перед собою завдання критично осмислити кожен текст з метою його дальшого дослідження та інтерпретації і зрештою публікації.

Як же проявляється філологічний метод у розвідці І. Франка «Студії над українськими народними піснями»? У вступному слові до «Студій...» автор, вказуючи на багатство і різноманітність української народної традиції, зауважив, що «наукові сили, що бралися до її вияснювання та толкування, не все стояли на висоті сучасної науки. Найліпші з них [...] переважно займаються піснями як пам'ятками історичними і громадять відповідний для цього матеріал, менше вдаючися в критику їх тексту...» [17, т. 42, с. 15]. У цій праці І. Франко докладно подав своє бачення народної пісні. Вважаючи пісні найціннішим надбанням українців, дослідник одним із перших в українській фольклористиці вказав на потребу докладного вивчення народнопісенного тексту, його критичного аналізу, бо народна пісня – «один із предметів оправданої нашої гордості» [17, т. 42, с. 11]. Саме тому у згаданій праці автор ставив перед собою завдання зміцнити науково-методологічну основу дослідження народних пісень, не розглядати їх поверхово, загально, а вдумуватись у кожну деталь. «Наші збірки пісень, – писав учений, – друковані й недруковані, містять таку масу різноманітного матеріалу, дуже часто накиданого безладно, записаного руками мало тямучих збирачів, усного й книжного, що вже саме прочищення цих хащів і внесення якогось ладу в ті праліси може бути корисною роботою» [17, т. 42, с. 16]. Критикуючи вельми обережних на той час фольклористів, таких як О. Веселовський та Федір Буслаєв через брак «історично-критичного розсліду текстів і філіації поодиноких пісень» [17, т. 42, с. 16], І. Франко поставив перед собою чітку мету: «Не вдаючися ні в які загальні міркування ані системи, брати текст за текстом пісні, [...] зводити до купи всі їх відомі й невідомі досі варіанти і студіювати їх

детально, розширяючи в міру потреби дослід на сусідні країни, з якими наші пісні виявляють органічний зв'язок, притягаючи до порівняння матеріал прозовий, старі друки, загалом усе, що може причинитися до якнайповнішого розуміння даної пісні...» [17, т. 42, с. 16]. Він детально студіював народнопісенний текст, розглядав його в парадигмі варіантів, обробляючи пісню за правилами літературної й історичної критики. Вже в самому задумі майбутньої розвідки бачимо яскравий прояв філологічної школи.

Одним із перших в українській фольклористиці, як уже йшлося вище, науковець порушив питання багатоваріантності народної пісні (і взагалі фольклорного тексту). На його думку, потрібно вивчати пісні у такому руслі, щоб це «позволило нам пов'язати ті пісні скільки можна з певними територіями нашої країни, з певними історичними традиціями, з культурною і політичною еволюцією нашого народу» [17, т. 42, с. 12]. Варіантність пісенного твору цікавила І. Франка не лише на національному рівні – він розглядав її у міжнародному контексті. Як зауважив Р. Кирчів, «на основі порівняльних і типологічних зіставлень з різними писемними джерелами, починаючи з середньовіччя, з давньоруської книжності, візантійських та інших пам'яток, І. Франко виводить дослідження української пісні на широкий предметний простір і вводить її в міжнародний контекст наукової розробки цієї світової теми» [10, с. 890]. Прискіпливо студіюючи всі відомі варіанти окремої пісні, дослідник подавав ретельний розбір твору, вони допомагали вченому створити єдиний умовний варіант, а також побачити ту фальсифікацію, яку не змогли віднайти інші потужні фольклористи.

У своїй розвідці автор вивчав *тексти* українських народних пісень найдавніших записів («Стефан-воевода»). Фольклорист розглядав поняття тексту як складне явище, що відрізняється від тексту літературного через свою синкретичність й існування у багатьох виконаннях. Для них відповідно є характерними принципи реконструкції, кон'єктури, реставрації, конкретики тощо, які безпосередньо стосуються текстології як галузі філології. І. Франко використовував їх у процесі аналізу тих чи інших текстів.

Активно розвинуто у «Студіях...» питання історії тексту, яке в буквальному розумінні означає всі усні тексти, які було створено. Ідеться про конкретну еволюцію тексту, послідовний запис того чи іншого твору (деякі вчені порівнюють її з фольклорним деревом, що має декілька коренів, які утворюють один стовбур). Яскравим прикладом є пісня «Іван та Мар'яна». І. Франко навів п'ять варіантів пісні. До слова, дуже багато українських народних творів, які науковець розглянув у праці містять у своєму змісті особливості сербсько-болгарської лірики. Це стосується тематики та віршування. Усе це свідчить про тісний зв'язок між народами, їхню однаково понівечену долю, скрутне становище, побут тощо.

Інше питання, яке цікавило дослідника усної словесності на науковому рівні стосувалося принципу реконструкції первісного тексту. Проблема реконструкції була, є і буде актуальною в науці, оскільки йдеться про текст, який у реальному вигляді втратився, а натомість утворився на підставі інших збережених текстів, генетично пов'язаних між собою. Цей процес більше творчий, аніж науковий, бо відтворюється не оригінальний твір, а зафіксоване у пам'яті й свідомості рецензентів його відображення. Через це уснопоетичний текст може суттєво збігатися з попереднім варіантом, або мати деякі

відмінності. Вченого завжди цікавило питання, чи всі варіанти народних пісень походять від оригіналу, первісного тексту. На це питання він спробував дати відповідь у «Пісні про правду і неправду». Після скрупульозного студіювання всіх мотивів відомих варіантів, І. Франко дійшов висновку, що корені всіх варіантів аналізованої пісні (крім записаних пізніше на Лівобережжі, які, на його думку, утворюють окрему редакцію) таки знаходять з одного оригіналу.

Оскільки І. Франко пильно стежив за історичним перебігом розвитку української народної творчості, у його «Студій...» містяться переважно пісенні фольклорні твори із різних стародруків і рукописів, які відповідно потребують реконструкції. Доречно зазначити, що Ф. Колесса, вказуючи на головну ціль, яку поставив перед собою І. Франко у розвідці, а саме критичний розгляд українських народних пісень, одночасно акцентував на хибності та недоречності цього методу, тому що «Франко допускає велику методичну похибку через те, що стягає в одно варіанти даної пісні; тим способом творить він новий, дуже повний варіант, який в дійсності ніколи не існував, бо це підсумок усіх варіантів, що повстали на протязі десятків, а може й соток літ» [13, с. 319]. І. Франко завжди студіював українські народні пісні, відштовхуючи від них самих. Учений ніколи не створював одного цілісного варіанту пісні, а ретельно розбирав кожен із них, а вже після того вибирав метод дослідження, шукав недостовірні факти, якісно осмислював народнопоетичний твір. Він їх розглядав у взаємозв'язку лише з тією метою, щоб побачити відмінності між творами на різних рівнях, а разом з тим робив аналіз кожного варіанту зокрема. Яскравим прикладом є вже згадувана «Пісня про правду і неправду». Науковець зіставив всі відомі варіанти пісні, щоб, з одного боку, знайти найповніший варіант пісенного твору, а з іншого, – щоб шляхом зіставлення побачити багатство мотивів, зображених у фольклорному матеріалі. Він зробив висновок, що найстаріший варіант (записаний у 1845 році біля Білої Церкви) є найповнішим. В одній зі своїх праць Михайло Возняк порівняв автора «Студій...» із мулярем, який муруючи стіну, «кладе в неї не самі тільки гранітові квадрати, але як випаде, то і труск і обломки і додає до них цементу» [2, с. 39]. Справді, Франко-фольклорист поставив собі мету написати потужну розвідку про історичну пісенність українців минулих століть, а для її міцності потрібно всі частинки звести в одне ціле, щоби показати той складний шлях, яким пройшов народний ліро-епос від початку свого зародження.

Один із циклів «Студій...» «пісні про турків» розпочинається піснею про «Штефанавоеводу». Це найдавніший запис української народної пісні, який зробив Никодим, представник громади моравських братчиків у Бенатці (місто в Чехії) приблизно 1540 року. Свій запис він передав Янові Благославу, відомому тоді вченому і поетові, а останній помістив його у своїй «Граматиці».

У «Студіях над українськими народними піснями» І. Франко докладно розглянув згадану пісню, починаючи з питання про час її виникнення і закінчуючи питанням віршування. Найціннішою тут є саме реконструкція пісні, оскільки завдяки їй науковець пояснив багато неточностей. Особливо це стосується його зауваг щодо мови пісенного твору. Дослідник побачив у ній галицький діалект, точніше гуцульсько-покутський,

чим заперечив думку Олександра Потебні, який вбачав у пісні чисту українську мову¹ і намагався всі слова пояснити через українську граматику. Свое твердження І. Франко пояснив старими формами, які вжиті у пісні. Форми «чому» («Дунаю-Дунаю, чому смутен течеш?»), «тя», «те», «ті», «мі», «штьо» тощо («А што ми одречет Стефан-воевода?») характерні для гуцулів і покутян ще і сьогодні. Щодо системи віршування, то реконструйований текст тонічним розміром, кожний рядок містить дванадцять складів, рими майже немає, трапляється асонанс та алітерація.

Порівняння пісні з «великоруськими» варіантами дало змогу І. Франкові більш правдоподібно реконструювати початок твору. Наводячи аналогії відомих пісень², яким притаманний логічний зв'язок «питання–відповідь», дослідник зробив висновок, що на запитання до Дунаю у першому рядку, у другому відповідно мала йти відповідь:

Дунаю-Дунаю, чому смутен течеш?
Ой як мні, Дунаю, не смутному течи,
Що дно моє точуть студені криниці...

Як бачимо, реконструкція пісенних творів, особливо тих, які певною мірою були зіпсовані на рівнях фонетики, граматики тощо, стояла на першому місці у науковій діяльності Франка-фольклориста.

Про запозичені сюжети І. Франко виразно говорив у іншій вищезгаданій пісні «Іван та Мар'яна». Дослідник, уважно вивчаючи її зміст, побачив невідповідності у змалюванні дійсності. Відносини між турком і головним героєм, описані у тексті пісні, не були характерними для нашого краю, а, радше, для Сербії чи Болгарії (знову простежується українсько-сербсько-болгарський зв'язок), що дало можливість фольклористові підсумувати, «що основа сеї пісні не постала на нашім ґрунті, а була занесена до нас з південнослов'янських країв заможними співаками, про яких гостювання в нашім краї маємо немало писаних свідоцтв із XVI–XVII вв.» [17, т. 42, с. 63].

Проаналізувавши в загальних рисах лише декілька пісень його фундаментальної праці, бачимо, що у своїх студіях науковець аж ніяк не зациклювався на одному методі дослідження, а навпаки використовував головні ідеї всіх відомих йому на той час напрямів та шкіл.

Отже, послуговуючись у своїх розслідах тим чи іншим методом, І. Франко

¹ О. Потебня видав брошуру «Малорусская народная песня по списку XVI века...», в якій проаналізував пісню. Багато його зауваг стосується питання про мову, якою написана пісня. Вчений вбачав у ній чисто українську мову, з чим не погодився І. Франко. На його думку, вона написана західноукраїнським діалектом.

² Автор «Студій...» навів до прикладу дві загальновідомі українські народні пісні, які у своєму складі мають згадуваний логічний зв'язок «питання–відповідь». Пропонуємо одну із них:

Питання: «Гей, орле-орле, сивий соколе,
Ой чи бував ти в моїй стороні,
Ой чи чував ти о якій новині,
Ой чи не тужить миленька по мні?»
Відповідь: «Ой тужить-тужить, на ліжку лежить,
Правую рученьку на серці держить».

ніколи не висував апріорних припущень, а будь-який фольклорний сюжет розглядав у взаємозв'язку з іншими сюжетами, а також матеріальним і духовним життям народу. Такий підхід до народного твору особливо яскраво виявляється у його «Студіях над українськими народними піснями». Сучасні дослідники зазвичай вважають І. Франка адептом культурно-історичної школи, проте він досконало знав й інші теорії та школи у фольклористиці, глибоко розумів їхнє значення для розвитку цієї науки. Вчений виробив власну методологічну концепцію, у якій враховував майже все. Передусім зосереджувався на історії виникнення одиниці народної лірики, її першоджерела, еволюцію, схожість з іншими жанрами, головні ознаки, художньо-естетичний зміст, специфіку записування, співвідношення національного й міжнаціонального, питання авторства та багато іншого. Заслугують уваги слова Р. Кирчіва, який писав, що «порівняно зі своїми попередниками І. Франко не тільки значно розширив історичний погляд на українські пісні, але й суттєво збагатив і зміцнив їх філологічно-естетичний аспект дослідження. Кожна із його студій може послужити взірцем всебічного фольклорного аналізу (властиво мікроаналізу) ідейно-змістової й поетичної фактури народної пісні» [10, с. 889]. Його розвідка, і взагалі вся фольклористична спадщина цінна тим, що, по-перше містить безліч зафіксованого матеріалу, який буде орієнтиром наукових досліджень для не одного покоління вчених, а по-друге, ідеї, які висував І. Франко у тій та інших працях, є фундаментом, основою розвитку української фольклористики на сучасному етапі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білецький Л. Основи української літературно-наукової критики / Л. Білецький. – К. : Либідь, 1998. – 405 с.
2. Возняк М. Житє і значінне Івана Франка / М. Возняк. – Львів, 1913. – 40 с.
3. Гарасим Я. Культурно-історична школа в українській фольклористиці / Я. Гарасим. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 1999. – 143 с.
4. Грушевський М. Історія України-Руси / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1995. – Т. VII. – 624 с.
5. Давидюк В. Фольклористичні методи І. Франка / В. Давидюк // Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження І. Франка : у 2 т. Т. 1. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – С. 899–911.
6. Дей О. Франко – критик буржуазних теорій у фольклористиці / О. Дей // Іван Франко і народна творчість / О. Дей. – К., 1955. – С. 115–129.
7. Денисюк І. Невичерпність атома / І. Денисюк // Франкознавчі студії. – Львів, 2001. – Вип. 2. – 318 с.
8. Дмитренко М. Українська фольклористика другої половини XIX століття: школи, постаті, проблеми / М. Дмитренко. – К., 2004. – 36 с.
9. Дмитренко М. Іван Франко як фольклорист / М. Дмитренко // Слово і час. – 2006. – № 1. – С. 51–56.
10. Кирчів Р. Фольклористика в науковій діяльності Івана Франка (теоретико-методологічні аспекти) / Р. Кирчів // Іван Франко: дух, наука, думка, воля. Матеріали міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження І. Франка : у 2 т. Т. 1. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – С. 881–899.

11. *Козловський В.* Народний ліро-епос українців в оцінці Івана Франка: теоретико-методологічний аспект / В. Козловський // Вісник львівського університету. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – С. 188–197. – (Серія філологічна ; вип. 58).
12. *Колесса О.* Головні напрями й методи в розслідах українського фольклору / О. Колесса. – Прага, 1927. – 10 с.
13. *Колесса Ф.* Історія української етнографії / Ф. Колесса. – К., 2005. – 366 с.
14. *Наєнко М.* Історія українського літературознавства і критики / М. Наєнко. – К. : Академія, 2010. – 514 с.
15. *Пилипчук С.* «Документи народної свідомості»: жанр історичної пісні у науковому доробку Франка-фольклориста / С. Пилипчук // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – 2013. – Вип. 38. – С. 182–199.
16. *Потебня О.* Малорусская народная песня, по списку XVI века. Текст и примечания / О. Потебня. – Воронеж, 1877. – 53 с.
17. *Франко І.* Зібрання творів : у 50 т. Т. 42 / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1976–1986. – 597 с.

*Стаття надійшла до редакції 23.12.2013
Прийнята до друку 31.03.2014*

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL QUEST OF IVAN FRANKO AS A FOLKLORE SCHOLAR (Based on «The Studies of Ukrainian Folk Songs»)

Bohdan VOLOS

*The Ivan Franko National University of L'viv,
Acad. Filaret Kolessa Ukrainian Studies Dpt.,
1 Universytets'ka Str., L'viv, 79000, Ukraine*

This article is devoted to the issue of scholarly folkloristic methodology applied by Ivan Franko. The research is mainly based on «The Studies on Ukrainian Folk Songs», which represents key features of Ivan Franko's model of folklore theories. In the framework of the research, an analysis of his theoretical and methodological concept has been made, based on a comprehensive analysis of Ukrainian folk lyric epos. In addition, the author characterized major folkloristic schools, on which the scholar relied in his objective analysis of the historical songs as a comprehensive phenomenon of Ukrainian folklore.

Keywords: methodology, school, methodological pluralism, concept, historical song, song reconstruction.

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗЫСКАНИЯ
ФРАНКО-ФОЛЬКЛОРИСТА
(на материале «Студий украинских народных песен»)**

Богдан ВОЛОС

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинской фольклористики имени академика Филарета Колессы,
ул. Университетская 1, Львов, Украина, 79000*

Рассмотрено вопрос научной фольклористической методологии Ивана Франко. В центре внимания исследования корпус «Студий украинских народных песен», в которых в полном объеме выстроена модель фольклористических теорий И. Франко. Проанализировано теоретико-методологическую концепцию ученого, которая базировалась на всеобщем анализе народно-лирического эпоса украинцев и превращение его в важный научный материал. Сделана характеристика основных школ, с помощью которых исследователь смог объективно рассмотреть исторические песни как полноценное явление украинского фольклора.

Ключевые слова: методология, школа, методологический плюрализм, концепция, историческая песня, реконструкция песенного произведения.